

פרשת חקת: לימוד תורה 'לשמה', לשם מה?

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מובאים מספר פסוקים, אותם דרשו חז"ל לעניין החשיבות והיחס ללימוד תורה (ברכות מג ע"ב). בעקבות כך נעסוק השבוע במחלוקת הראשונים והאחרונים בשאלה מה נקרא לימוד תורה לשמה, ומהו לימוד שלא לשמה. כמו כן נעסוק בשאלה, האם מותר להנות מלימוד התורה, וההשלכות ההלכתיות לשאלה זו.

לימוד שלא לשמה

מהו לימוד תורה לשמה? עוד לפני שנראה את תשובת הראשונים והאחרונים לשאלה זו, יש לפתוח קודם בשאלה ההפוכה, מהו לימוד תורה שלא לשמה. הראשונים דנו בשאלה זו, בעקבות שתי גמרות סותרות, גמרא במסכת תענית וגמרא במסכת פסחים:

מצד אחד, הגמרא במסכת תענית (ז ע"א) מתנסחת בצורה שלילית על אדם שלומד תורה שלא לשמה ואומרת, שכל הלומד שלא לשמה, נעשית לו התורה סם המוות. עוד מוסיפה הגמרא במסכת ברכות (ז ע"א), שכל העושה שלא לשמה נח לו שלא היה נברא כלל. משמע מגמרות אלו, שעדיף לא ללמוד תורה כלל מאשר ללמוד תורה שלא לשמה.

מצד שני, הגמרא בפסחים (נ ע"ב) אומרת, שלעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. עולה מדבריה, שצריך להמשיך ללמוד גם כאשר הלימוד שלא לשמה, ומתוך הלימוד המקולקל יצא לימוד נכון ומתוקן.

מחלוקת הראשונים

נחלקו הראשונים כיצד ליישב בין הגמרות:

א. **רש"י** (ברכות יז ע"א ד"ה העושה) ו**תוספות** (שם) חילקו, בין לימוד בשביל לקנטר ללימוד לצורך כבוד. כאשר אדם לומד תורה בשביל שיוכל לצחוק על הסובבים אותו, ולהראות כמה הוא חכם ויודע והם טיפשים, במקרה כזה עדיף שכלל לא ילמד, כי התורה נעשית לו סם המוות וכדברי הגמרות בתענית ובברכות.

לעומת זאת, כאשר אדם לומד בשביל שיכבדו אותו, על אף שלא מדובר בדבר רצוי ונכון, והמטרה היא ללמוד כדי לקיים את רצון ה', עדיין הוא צריך להמשיך ללמוד, ועם הזמן כאשר יתאמץ וירצה, ייתכן שלימוד התורה שלו יהפוך ללשמה, ועל כך מדברת הגמרא במסכת פסחים הכותבת שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. ובלשון **התוספות**:

"וקשה, והלא אמרין (פסחים נ ע"ב) יעסוק אדם בתורה אף על גב שאינה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ויש לומר דשני שלא לשמה הוי, דמה שאמרין יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה, היינו כדי שיקרא רבי ושיכבדוהו, ומה שאמרין העוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המוות היינו מי שלומד לקנטר."

ב. **רבי אברהם בן הרמב"ם** (מספיק לעובדי ה', נאמנו המעשים) חלק על רש"י ותוספות, וסבר שלמעשה הגמרא במסכת פסחים והגמרא במסכת תענית לא חולקות. להבנתו, הן לימוד לשם קנטור והן לימוד לשם כבוד אסור, והלומד לשם מטרות מעין אלו נוח לו שלא נברא, שכן הלומד באופנים אלו כלל לא לומד לשם שמים. ולמרות שלימוד זה גרוע, בכל זאת הוא הותר מהבנה שלא בבת אחת מגיעים ללימוד לשם שמים. ובלשונו:

"ואף על פי כן עדיף העושה כן על שאינו עושה כלל, בתקווה שימשך על ידי כך אל הדרך הנכונה, ואמרו "מתוך שלא לשמה בא לשמה". אך לאמיתו של דבר, כל זמן שבני הסוג הזה מקיימים את המצוות למראית עין בלבד ואין תוכם כשרם הריהם כאנשים ריקים, לפי שאדון התורה יתרומם ויתעלה שמו אין דבר הנעשה למראית עין שלם לפניו."

ג. **המהר"ם חלוואה** (פסחים נ ע"ב ד"ה שמתוך) כמו רש"י סבר, שהלומד תורה כדי לקנטר נוח לו שלא נברא. אמנם, בניגוד לרש"י שפירש שכאשר מתכוונים לשם כבוד יש להמשיך וללמוד, המהר"ם פירש, שרק כאשר אדם לומד תורה משום אהבת ה', יראתו או ככדי לדעת את חכמת התורה, זה נחשב לימוד תורה שלא לשמה, שעוד יהפוך ללימוד תורה לשמה.

המתכוון ללמוד שלא לשמה

השלכה למחלוקת הראשונים שראינו לעיל, תהיה בשאלה האם אדם יכול לכוון ללמוד לא לשמה. אין מחלוקת שאדם שהשתדל להגיע למדרגת לימוד תורה לשמה ולא הצליח - מעשיו רצויים. האם אדם יכול לומר מראש, שהוא לא מכוון להגיע למדרגת לימוד תורה לשמה, ונוח לו במדרגתו הנוכחית? **המהר"ח אור זרוע** (ק"ס) הביא מחלוקת בשאלה זו, בינו לבין **רבינו תם**:

א. **רבינו תם** סבר, שגם אם אדם מכוון להישאר במדרגה הנוכחית, על אף שאין מעשיו בתכלית השלימות, מכל מקום אין בכך חטא. בפשטות הוא צעד בדעת התוספות שראינו לעיל, שעל אף שלימוד תורה לשם כבוד הוא לא מובחר, אין התורה נעשית סם המוות במקרה מעין זה, ומוכח שגם בלימוד מעין זה יש ערך (כי אם לא כך התורה הייתה נעשית סם המוות).

ב. **המהר"ח אור זרוע** חלק וסבר, שרק כאשר אדם משתדל להגיע למדרגת לשמה, יש ערך בלימוד תורה שלא לשמה, אבל אם הוא לומד מאידיאל שלא לשמה - מדובר בחטא. בפשטות הוא צעד בשיטתו של רבי אברהם בן הרמב"ם לעיל, שגם לימוד לשם כבוד הוא מגונה לגמרי, אלא שאין ברירה ובו מתחילים כדי להגיע ללימוד לשמה.

לימוד תורה לשמה

לאחר שראינו את פירושי הראשונים ללימוד שלא לשמה, נראה את המושג לימוד תורה לשמה, וגם כאן נאמרו מספר אפשרויות:

א. **הרמב"ם** פירש (הל' תשובה י, ב), שלימוד תורה לשמה הוא, ללמוד את התורה משום שהיא האמת האלוקית 'לעשות האמת מפני שהיא אמת', ולא בשביל שכר בעולם הבא, כבוד או עונש. כפי שממשיך הרמב"ם וכותב, למעלה השלמה בעניין זה הגיעו רק אברהם אבינו ומשה רבינו, אבל להתקדם אפשר, גם אם לא מגיעים לשלמות גמורה.

ב. **רבי חיים מוולאז'ין** (נפש החיים שער ד', ג') טען, שלימוד תורה לשמה הוא לימוד לשם התורה. כלומר לפי שיטתו, עצם העיסוק בתורה והלימוד בה בלי לנסות להגיע למטרה מסויימת מעבר לכך, נחשב לימוד תורה לשמה. כפי שרבי חיים עצמו מביא, כבר הקדים אותו **הרא"ש** בנדריים (סב ע"א ד"ה ודבר), וכך כתב גם **החתם סופר** (נדריים פא ע"א ד"ה שלא).

גם נכדו **בית הלוי**, המשיך בגישה זו, בפרושו על התורה (פרשת משפטים ד"ה והנה). הגמרא במסכת נדרים (פא ע"א) כותבת שבית המקדש נחרב בגלל שלא בירכו בתורה תחילה, והראשונים והאחרונים הביאו מספר פירושים למימרא זו. בית הלוי לשיטתו פירש, שבית המקדש נחרב מכיוון שעם ישראל למדו תורה בשביל לקיים הלכה, ולא בשביל עצם לימוד התורה. ובלשונו:

"הנה בנדריים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורתי שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. ולפי המבואר לעיל יש לומר שהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצווה מצד עצמה, רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות, והעיקר הוא העשייה."

ג. **רבי אלימלך מליז'נסק** (נועם אלימלך הוספות ליקוטי שושנה) **והתולדות יעקב יוסף** (פרשת שלח) סברו שהמטרה בעבודת ה' היא להידבק בו, כלומר להיות אליו מחובר במחשבה, ייחודים וכדומה. לכאורה בעקבות כך מספיק ללמוד תורה ועל ידי כך להידבק בו, (וכפי שטען רבי חיים מוולאז'ין). למעשה רבים בחסידות לא סוברים כך, וכדי להבין מדוע יש להיכנס בקצרה לתורת הצמצום.

באופן כללי להבנתם, למעשה הקב"ה נמצא בפועל ממש בכל מקום, בספסל, בכסא, וכן בעבירות ובחטאים. משום כך לא רק המצוות ולימוד התורה מכוונות את האדם לחיבור לאלוקים, אלא אפילו העבירות (בתנאים מסויימים) מסוגלות לחברו. לכן גם כאשר לומדים תורה יש לחשוב על האלוקים שנמצא בכל מקום, ורק כך מגיעים אל התכלית (ועיין בדף לפרשת פנחס שנה ג').

סיפור שממחיש שיטה זו מובא בספר תורה לשמה (נחום לאם עמ' 155) המביא מעשה על החוזה מלובלין שסיפר, שרבו רבי שמעלקא מניקולשבורג ביקש ממנו, שאם הוא רואה שבגלל לימוד התורה הוא מסיר את מחשבתו מהדבקות בקב"ה (בהנחה שאפשר לשים לב לכך) שיעיר לו, כדי שיתמקד שוב בעיקר שהוא הדבקות, ובלשונו:

"רבי יעקב יצחק הלוי החוזה מלובלין אמר, שרבו הרב רבי שמעלקא מניקולשבורג מעולם לא הסיח דעתו מדבקות זו, הרבי ביקש מהתלמיד שאם יראה שוקע בתלמודו ועל ידי כך מסיח לבו מדבקות בה', שינענע ידיו. פעם אחת בלבד ראה התלמיד צורך לעשות כן, וכאשר ניגש אליו (התלמיד אל הרבי), פנה אליו הרבי ואמר לו, נזכרתי (בקב"ה) בני, נזכרתי!"

הנאה בלימוד תורה

עד כה עסקנו בשאלה מהו לימוד תורה לשמה ולא לשמה. שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים היא, האם מותר לכוון להינות מלימוד התורה. כאשר מעבר להשלכה הרעיונית, יש לשאלה זו השלכה הלכתית:

האגלי טל בהקדמה לספרו טען, שאין מניעה להינות מלימוד תורה, ואדרבה, יש בכך מעלה, ובלבד שהלימוד לא יעשה בשביל ההנאה. במילים אחרות, כאשר אדם לומד לשם מצוות לימוד תורה ובדרך אגב נהנה - זה דבר טוב שמראה שיש לו עניין בלימוד, אבל ללמוד בשביל להינות יש בכך דבר פסול, מכיוון שאז הלימוד נעשה ממניעים אישיים צרים. ובלשונו:

"זכרתי מה ששמעתי בני אדם טועים ואמרו, כי הלומד תורה ומתענג ושמח, אין זה לימוד תורה כל כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין מהלימוד שום תענוג רק לשם מצווה, ובאמת זה טעות, ואדרבה עיקר מצוות לימוד תורה להיות שמח ומתענג בלימודו, ומודינא דהלומד תורה רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו זה נחשב לימוד תורה שלא לשמה."

חיזוק לדבריו, מביא האגלי טל מדברי **הט"ז** (יו"ד רכא, מג). הגמרא במסכת ראש השנה (כח ע"א) כותבת, שמצוות לא ניתנו בשביל שיהנו מהם. משום כך, אם אדם נדר שלא יהנה מחברו, אסור לו להשתמש בכלים שלו ובחפצים שלו, אבל בכל זאת אפשר שחברו יתקע לו בשופר בראש השנה, כי מצוות לא ניתנו בשביל שיהנו מהם, ואין במעשה זה הפרת הנדר.

לכאורה הוא הדין יהיה בלימוד תורה, ויהיה מותר לאדם להשאיל לחברו שנדר ממנו הנאה ספר קודש, מכיוון שמצוות לאו להינות נתנו, אף על פי כן כתב הט"ז שלא כך. בטעם הדבר נימק, שמכיוון שיש עניין להינות מלימוד התורה, אדם שנודר הנאה מחברו ומביא לו ספר קודש ללמוד, מהנה אותו מנכסיו ובכך עובר על הנדר לא להינות מנכסיו ומעשי חברו.

השאלת ספרים

השלכה נוספת לדין זה, יש בשאלה כמה ישלם אדם שהזיק לספר קודש ששאל. הגמרא במסכת בבא מציעא פוסקת, שאם אדם השאיל חפץ מחברו, גם אם החפץ ניזוק באונס עדיין הוא חייב לשלם לחברו את דמי החפץ. לעומת זאת, אם הוא רק השכיר את החפץ, כאשר החפץ ניזוק באונס המשכיר פטור מלשלם, ורק במקרה של פשיעה יהיה חייב בתשלום.

א. הסיבה שמחמירים בדינו של השואל, ואפילו על נזק שנגרם באונס מחייבים אותו היא 'ששואל כל ההנאה שלו', גם נהנה מהחפץ וגם לא משלם. בעקבות כך טען **קצות החושן** (עב, לד), שאם אדם משאיל ספר קודש מחברו והוא ניזוק באונס הוא פטור, מכיוון שמצוות לא ניתנו להינות, כך שהטעם ששואל חייב גם באונסין כי כל הנאה שלו לא שייך במקרה זה - הוא לא נהנה.

ב. **הנתיבות** (שם) חלק על קצות החושן וטען, שגם כאשר אדם משאיל ספר קודש מחברו והספר ניזוק באונס, המשאיל חייב. בטעם הדבר נימק, שאמנם כפי שטען קצות החושן מצוות לא להינות נתנו, אבל כפי שראינו בדברי הט"ז לעיל, מצוות לימוד תורה התייחדה בכך שכן יש עניין להינות ממנה, ולכן גם כאן השואל נהנה מההשאלה, ועליו לשלם במקרה בו בחפץ ניזוק באונס.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו?...

¹ גישה נוספת מובאת ב**תוספות** (פסחים נ ע"ב ד"ה וכאן) שכתבו, שאדם לומד תורה לשמה כאשר הוא מכוון, שכל מה שיימצא בלימוד שיש לו נפקא מינה להלכה יקיים. כך סבר גם **הכסף משנה** (הל' ת"ת ג, י), וכך כתב גם **בספר חסידים** (ס' תתקמד).

² **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה?** tora2338@gmail.com